

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Подорожна Тетяна Станіславівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії держави і права факультету права
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна*

«Право ЄС – це правовий порядок, який значною мірою утримує Євросоюз разом, його судова практика щодо застосування первинного та вторинного законодавства постійно розвивається, а доктрина першості досі залишається революційним кроком, до якого можна по-різному ставитися, але точно не ігнорувати» [1] – наголошує Адам Лазовскі, професор права ЄС у Вестмінстерській школі права (Лондон).

Взаємодія європейського права та правової системи України здійснюється на основі міжнародного й конституційного права. Відповідно до Конституції України (ч. 1 ст. 9) «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2]. Це конституційне положення сповна стосується європейських договорів, які діють на території України. Саме тому до правової системи України належить і європейське право, наприклад, його конвенційна частина, яка безпосередньо містить договірні зобов'язання України, зокрема після офіційного вступу України до Ради Європи.

Принагідно зазначимо, що Україна офіційно стала членом Ради Європи 9 листопада 1995 року (37-ма держава-учасниця цієї організації) [3]. Цей крок закріпив демократичний вектор розвитку України як конституційної держави, верховенство права та захист прав людини, дозволивши громадянам України звертатися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Вступ до Ради Європи зобов'язав Україну реформувати законодавство відповідно до європейських стандартів, зокрема це стосується скасування смертної кари й реформування судової системи на основі принципу верховенства права.

Верховенство права є фундаментальною цінністю ЄС, яка забезпечує взаємодію права Євросоюзу та національних систем через принципи примату (верховенства права ЄС над національним) та прямої дії. Це передбачає обов'язковість норм ЄС для судових органів країн-членів, захищаючи права громадян та єдність правопорядку. Важливим

питанням є також європеїзація вітчизняного судового правозастосування крізь призму дотримання принципу суддівської незалежності тощо.

Зауважимо, що загальноприйняті норми, правила і стандарти європейського права протягом тривалого часу впливали на розвиток правової системи України. Так, ще на початку XVIII століття в юридичному вжитку з'явилося поняття «європеїзація», що характеризує процес сприйняття правовою системою певних правових моделей, конструкцій, термінології та інших правових традицій, сформованих у межах європейської культурно-історичної цивілізаційної системи [4; 5]. Це поняття знаменує розвиток правових та політичних інститутів на європейському рівні, які змінюють взаємодію суб'єктів на рівні окремих держав.

На думку судді Верховного Суду О. Радишевської, під поняттям європеїзації адміністративного права України варто розуміти «систематичний процес впливу (його правових наслідків) положень європейського адміністративного права, що створюються міжнародними та інтеграційними утвореннями і їхніми державами-членами (ЄС, РЄ, ОБСЄ, ЄСПЛ, Судом ЄС, Венеціанською комісією РЄ, Програмою SIGMA), на розвиток адміністративного права України як галузі права і законодавства, юридичної науки та навчальної дисципліни шляхом упровадження європейських ідей і поглядів, правових уявлень, теорій і концепцій, ціннісних орієнтацій, стандартів і принципів, взірцевих моделей у правотворччу, правозастосовну, правозахисну, правотлумачну діяльність суб'єктів публічної адміністрації й адміністративних судів з урахуванням особливостей вітчизняної правової системи, юридичної практики, правової ідеології, культури та правосвідомості» [6, с. 20]. З цих підстав правова система переймає правові традиції, що сформовані в межах європейської культурно-історичної цивілізації. А, наприклад, польський дослідник К. Вах розглядає феномен європеїзації в кількох площинах: географічній, соціологічній, політологічній, правовій, інституційній, макро- й мікроекономічній [7, с. 29]. Ці рівні дають підставу стверджувати, що феномен європеїзації означає поширення європейських норм за межі ЄС.

Європеїзація національного права в сучасну епоху полягає як у європеїзації правової культури в цілому, так і в модернізації чинного законодавства на основі європейських стандартів та європеїзації вітчизняної судової практики. Як зазначає суддя Верховного Суду М. Смокович, «європеїзація української судової системи є складовою євроінтеграційної політики України. Поширення європейських демократичних цінностей, створення спільного правового, економічного, освітнього, політичного простору передбачає розуміння верховенства

права як основоположної складової демократичного суспільства» [8, с. 149].

Суди повсякчас застосовують європейське право у своїй практичній діяльності. Це стосується не лише тисяч справ, пов'язаних із застосуванням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентів Страсбурзького суду, це стосується також застосування права ЄС у вітчизняній судовій практиці. Так, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, зважаючи на практику Суду справедливості ЄС, бере до уваги, що, враховуючи європейський напрям розвитку України, а також початок дії Угоди про асоціацію, правові позиції, сформульовані в рішеннях Європейського суду справедливості, можуть враховуватися адміністративними судами як аргументація, міркування стосовно гармонійного тлумачення національного законодавства України згідно з усталеними стандартами правової системи ЄС (п. 51) [9]. Велика Палата Верховного Суду, застосувавши вказане судове рішення Касаційного адміністративного суду, зазначила, що рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити зміст положень актів законодавства ЄС, зазначених у ст. 2 Закону про Раду Європи. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що випливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав (пп. 9.3 п. 9) [10].

Відтак, коли українське законодавство виписане нечітко, судді звертаються до європейських стандартів, щоб прийняти справедливе рішення. Це безпосередня вимога чинного законодавства про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: суди мають використовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як **джерело права**. Якщо проаналізувати форму судових рішень ВС, то вони дедалі більше нагадують рішення ЄСПЛ – стилем аргументації, посиланнями і простотою мови. До непрямого впливу європеїзації можна зарахувати й використання інструментів **soft actions** (проведення тренінгів з питань застосування норм європейського права, здійснення перекладів судових рішень міжнародних судових органів тощо), залучення міжнародних експертів до формування судових органів [11]. На сьогодні є понад сотня справ, у яких українські суди різного рівня та інстанцій, зокрема Верховний Суд, використовували первинне, вторинне і навіть прецедентне право Європейського Союзу для вирішення правових спорів. Суди у своїх рішеннях посилаються і на чинне законодавство, і на положення Європейської конвенції з прав людини та рішення ЄСПЛ і забезпечують виконання цих рішень у своєму правопорядку.

Отже, йдеться не просто про статистичні показники, а про глибинні особливості організації правосуддя. Саме тому в діяльності національних судів, зокрема Верховного Суду, з'являються виклики, серед яких: варіативність тлумачення ієрархічності норм європейського права як джерела вітчизняного права; забезпечення єдності судової практики Верховного Суду крізь призму її релевантності практиці європейських судових органів; недовість європейських стандартів у діяльності судових органів у воєнний час тощо [12]. Ключовими завданнями у цьому є забезпечення єдності судової практики та дистанційне правосуддя. Саме забезпечення сталого застосування норм права Верховним Судом є запорукою правової визначеності.

Таким чином, європеїзація права – це процес сприйняття прогресивного досвіду європейських континентальних правових систем і правової системи Європейського Союзу. Завдяки, серед іншого, і процесам європеїзації національне право може бути оновлене відповідно до європейських конституційних цінностей. Ідеться саме про впровадження європейських норм у національне законодавство та судову систему, внаслідок чого міжнародні за своєю природою норми стають нормами внутрішнього права, а також про їхню безпосередню дію у правозастосовній практиці з урахуванням визнання їхньої пріоритетності щодо норм чинного законодавства України.

Література:

1. Лазовскі А. Верховенство права Європейського Союзу: юридична авантюра, що окупилася. *Право України*. 2019. № 6. С. 35–52. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2019_6-s2.pdf (дата звернення: 05.04.2026).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2026).
3. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Olsen J. The Many Faces of Europeanisation. *ARENA Working Papers*. 2002.
5. Radaelli C. Europeanisation: Solution or Problem? *EIoP*. 2004. № 8(16).
6. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 37 с.

7. Wach K. Wymiary europeizacja i jej kontekst. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*. 2011. № 852. S. 29–43.

8. Смокович М. І. Вплив євроінтеграційних процесів на сучасний розвиток адміністративної юрисдикції в аспекті утвердження верховенства права. *Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів* : матер. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 черв. 2024 р.). Київ, 2024. С. 149–154. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc0ee4dd-9cf4-4f38-aafa-6c551e713247/content> (дата звернення: 05.04.2026).

9. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.09.2021 у справі № 640/3041/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459132> (дата звернення: 05.04.2026).

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852859> (дата звернення: 05.04.2026).

11. Суддя Верховного Суду Олеся Радишевська про питання європеїзації судів в Україні. *Advokat Post*. 2023. 16 жовт. URL: <https://advokatpost.com/suddia-verkhovnoho-sudu-olesia-radyshevska-pro-pytannia-ievropeizatsii-sudiv-v-ukraini/> (дата звернення: 05.04.2026).

12. Актуальні питання європеїзації судочинства обговорили представники ВС під час Літньої академії міжнародного права. *Судова влада України*. 2023. 25 серп. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1468189/> (дата звернення: 05.04.2026).